

Νάνσυ Μαυρουδή, «Καλωσορίζοντας την Τζούντιθ Μπάτλερ στην Αθήνα», *Η Εποχή*, Κυριακή 13 Δεκεμβρίου 2009.

Το σχετικά πρόσφατο εκδοτικό εγχείρημα μετάφρασης στα ελληνικά σημαντικών κειμένων της φιλοσόφου, καθηγήτριας του Μπέρκλεϊ, Τζούντιθ Μπάτλερ, συμπίπτει με τη συγκυρία της επίσκεψης της κορυφαίας φεμινίστριας θεωρητικού στην Αθήνα. Η Μπάτλερ θα δώσει δύο ομιλίες, στις 16 και 17 Δεκεμβρίου 2009, καλεσμένη του Πάντειου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Ν. Πουλαντζάς.

Η είδηση της επίσκεψής της γεμίζει με αναμονή και προσδοκίες πολλές και πολλούς από εμάς δεδομένου ότι αποτελεί μια σπάνια δυνατότητα διαλόγου γύρω από την ιδιαίτερη σκέψη της θεωρητικού που έχει επιφέρει δημιουργικές ρωγμές τόσο στη φεμινιστική σκέψη, όπως τη γνωρίζαμε μέχρι τη δεκαετία του '80, όσο και στην πολιτική θεωρία και έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις με αρκετές αντιπαραθέσεις που δεν έχουν ακόμη κοπάσει. Πώς το περιεχόμενο των θεωρητικών της συμβολών υπήρξε τόσο συγκλονιστικό ώστε το εκτόπισμά του να συνδράμει στην ανάδειξη ενός νέου «κύματος» στη φεμινιστική θεωρία και μιας θεωρητικής στροφής στους κόλπους των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, όπως της φιλοσοφίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας;

Καθώς τα κείμενά της γίνονται πλέον προσπελάσιμα, μας δίνεται η ευκαιρία να μετέχουμε μέσω της ανάγνωσης σε μια διαδρομή γοητευτικά και δημιουργικά ανοίκεια, αφού αυτό που διακυβεύεται είναι η ριζική ανασήμανση θεμελιωδών παραδοχών της δυτικής, φαλλοκεντρικής μεταφυσικής.

Το λιμάρισμα των θεμελίων του οικοδομήματος της δυτικής σκέψης, η απομυθοποίηση της φα(ντα)σματικής μεταφυσικής της παρουσίας, συντελείται μεθοδικά στη μεταδομιστική σκέψη, έχοντας ξεκινήσει ήδη, νωρίτερα από τη δεκαετία του '80, στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Στο πλαίσιο του μεταδομισμού, η αμφισβήτηση, ως θεωρητικό εργαλείο, στρέφεται κατά των όρων μέσω των οποίων συντελείται η εννοιολόγηση και εγκαθιδρύεται η αυταπόδεικτη αυθεντία των φορέων λόγου και γνώσης. Όπως ο Φουκώ, ο Ντερντά, ο Μπαρτ, ο Λιοτάρ και άλλοι θεωρητικοί αναγγέλλουν τους θανάτους των μεταφυσικών υποκειμένων -του Θεού, του συγγραφέα, του Είναι- και σηματοδοτούν το τέλος των μονοσήμαντων «μεγάλων αφηγήσεων» και του αρραγούς νοήματος, η Μπάτλερ θέτει στο στόχαστρό της ιδιαίτερα τις νόρμες του φύλου και της σεξουαλικότητας.

Η αμφισβήτηση του βιολογικού φύλου

Αν, πριν από 60 χρόνια, στο διακύβευμά της στο «Δεύτερο Φύλο» η Σιμόν ντε Μπουβουάρ ότι «γυναίκα δε γεννιέσαι αλλά γίνεσαι», αμφισβητεί το «θεόσταλτο», φυσικά θεμελιωμένο χαρακτήρα του φύλου, υποδηλώνοντας ότι αυτό κατασκευάζεται κοινωνικά και εγγράφεται πάνω στα γυναικεία και ανδρικά σώματα ως φυσικό, η Μπάτλερ αμφισβητεί την ίδια την ιδέα, όχι απλώς του κοινωνικού, αλλά του βιολογικού φύλου. Για την Μπάτλερ, ο λόγος της βιολογίας, όπως και άλλοι λόγοι, δεν είναι προνομιούχοι φορείς μιας αντικειμενικής, οικουμενικής, διαφωτιστικής αλήθειας για τον κόσμο, επίγειοι αντιπρόσωποι του θεού στη γη, αλλά αρθρώνονται και χρωματίζονται ανάλογα με τα συμφραζόμενα των εκάστοτε σχέσεων εξουσίας, με άλλα λόγια δεν μπορούν ποτέ να είναι «αθώοι». Το φύλο για την Μπάτλερ δεν είναι απόρροια ανατομικών χαρακτηριστικών, δεν προϋπάρχει

κάπου, εν είδει *tabula rasa*, αλλά σημασιοδοτείται και μορφοποιείται μέσα σ' ένα πλέγμα πειθαρχικών καθεστώτων που επιβάλλουν ή υποβάλλουν συμπεριφορές, κινήσεις, επιλογές, επιθυμίες. Στα περιφρουρούμενα όρια που διαγράφει και ρυθμίζει η ετεροφυλοφιλική φόρμα/πλέγμα [*heterosexual matrix*] σχέσεων γνώσης και εξουσίας, το φύλο δεν κληρονομείται φυσικά, αλλά επιβάλλεται, ρυθμίζεται κοινωνικά και η επιτέλεσή του επιτηρείται. Κατά την Μπάτλερ, το φύλο δεν παραπέμπει σε κάποια ουσία ή ακόμη σε κάποια υλικότητα καθαυτή, αλλά σε μια διαρκή και ατελή/ατελέσφορη διαδικασία υλοποίησης και επαναληπτικής επιτέλεσης μέσα από την οποία κάποιες έμφυλες πρακτικές καθιερώνονται μέσα στο χρόνο ως κοινωνικά αναγνωρίσιμες και αποδεκτές. Εκεί αναφέρεται ο όρος επιτελεστικότητα [*performativity*], η εισήγηση του οποίου έχει σε θεωρητικό επίπεδο ταυτιστεί με το όνομα της Μπάτλερ.

Μηχανισμοί γνώσης και εξουσίας

Η θέση της Μπάτλερ για το φύλο μπορεί να ιδωθεί μέσα από το πρίσμα της ευρύτερης μεταδομιστικής σκέψης που επιτίθεται στις οντολογίες και αποδομεί το έλλογο, κυρίαρχο και αυτοτελές υποκείμενο που εξήγγειλε ο Διαφωτισμός. Είναι προφανές ότι η Μπάτλερ δεν ενδιαφέρεται να πιστοποιήσει το φαντασιακό αυτό υποκείμενο, αντίθετα εστιάζει στο πώς έγινε και εδραιώθηκε το αξίωμα του προϋπάρχοντος υποκειμένου και σώματος, και μάλιστα στο πρότυπο του ανδρικού, ετεροφυλοφιλικού κυριαρχικού εαυτού. Την ενδιαφέρει, με άλλα λόγια, ποιι μηχανισμοί γνώσης και εξουσίας οδήγησαν στο να εμπεδώσουμε μια τέτοια μυθοπλασία για το ανθρώπινο υποκείμενο. Κυρίως, και αυτό δείχνει ίσως μια ακόμη πιο άμεση σύνδεση με την πολιτική, αυτό που ενδιαφέρει την Μπάτλερ είναι το ερώτημα: αν οι επιτελέσεις προκύπτουν αναπόφευκτα μέσα από κοινωνικούς περιορισμούς, τι γίνεται με τις περιπτώσεις που δεν προβλέπονται από το «καταστατικό»; Όλοι και όλες επιτελούν το φύλο τους και τις διάφορες άλλες ταυτότητες και αποδέχονται καλόβολα τις ευεργετικές συνέπειες του να συμβαδίζεις με τις νόρμες και «ζήσαμε εμείς καλά...», ή μήπως υπάρχουν και «παράπλευρες απώλειες»;

Για την Μπάτλερ, η μεταφυσική αυτή αφήγηση είναι ο κατ' εξοχήν μηχανισμός παραγωγής ετερότητας. Έτσι, τα άτομα των οποίων οι έμφυλες και σεξουαλικές επιτελέσεις δεν συνάδουν με την υστερικά ρυθμιζόμενη προβλεψιμότητα του λόγου και της εξουσίας είναι οι παρίες του συστήματος με συχνά βίαιες επιπτώσεις. Ακόμη, κάνοντας μια σύνδεση για την οποία κατηγορήθηκε για αντιαμερικανισμό, η θεωρητικός είδε στη συγκυρία της 11ης Σεπτεμβρίου την επιτομή της ετεροποίησης του αραβικού Άλλου, έναντι στο θυματοποιημένο και πατριωτικά λαβωμένο «εγώ/εμείς» των ΗΠΑ. Σε ερωτήματα τύπου «τις πταίει», η Μπάτλερ προτείνει να λαμβάνουμε υπόψη όχι τις αυτάρεσκες αφηγήσεις του «εγώ/εμείς», αλλά τι είδους ηθική προβλέπει τη δίκη και καταδίκη αυτού που κάθε φορά συγκροτείται ως Άλλος και σε ποια ιστορικά και πολιτικά συμφραζόμενα έχει κατασκευαστεί αυτού του είδους η ηθική.

Για τη σκέψη της Μπάτλερ, το πολιτικό αναφέρεται στην αμφισβήτηση, τη δυναμική ανασήμανση και κριτική αναθεώρηση της εδραιωμένης κανονικότητας. Μια τέτοια επανιδιοποίηση του πολιτικού προϋποθέτει την αποδόμηση των στεγανοποιημένων και φυσικοποιημένων κατηγοριών σκέψης και πράξης. Μένει να δούμε τη συνέχεια

των σημαντικών αυτών θεωρητικών και πολιτικών ζυμώσεων... σε πραγματικό χρόνο!